

ДИГИТАЛНО-ВРШЊАЧКО НАСИЉЕ НА ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА ПРЕВЕНЦИЈА И РЕАГОВАЊЕ

(24. фебруар 2021.)

КАРАКТЕРИСТИКЕ ДИГИТАЛНОГ ДОБА

Свет у коме живимо постао је дигиталан. Дигитална технологија променила је и убрзано мења („развијени“) свет. Сви аспекти савременог живота, почев од касе у самопослузи до контроле нуклеарног оружја, налазе се „у власти“ дигиталних уређаја. Дигитална технологија мења детињство милионима деце широм света. Број корисника интернета, укључујући децу и младе, повећава се из дана у дан. Претходне реченице „преплавиле“ су популарну, али и научну литературу 21. века.

Живети у дигиталном добу, исказано бројевима, изгледа овако:

- Средином 2018. године, приступ интернету имало је **55%** светског становништва и **85%** становништва Европе¹.
- Србија је **41.** земља у Европи са **72%** оних који имају приступ интернета. Међу корисницима интернета, на глобалном нивоу, налази се трећина оних који су **млађи од 18 година**.
- Facebook, један од најпознатијих веб-сајтова за социјално умрежавање, броји **око 2,5 милијарде** активних корисника (међу којима су и деца млађа од 13 година, упркос **5 милијарди претрага**. прописаном узрасном ограничењу).
- У току само једног дана, најпознатији веб-претраживач Google бележи **преко**
- You Tube, једна од најпознатијих веб-платформи за дељење видео-садржаја, бележи дневно **око 6 милијарди** прегледаних видеа

Дигитална технологија обликује садашњост, али и будућност деце, пружајући им **неслућене могућности**

- Дигитална технологија добија све значајнију улогу у животу деце, обликујући њихове свакодневне и школске активности: прелазак на онлајн наставу, начин на који проводе слободно време, комуницирају, играју и друже се са вршњацима, уче и стичу нова искуства.
- Свакога дана појављују се нови, све „паметнији“ дигитални уређаји, онлајн платформе и апликације које могу постати доступне деци. Интернет ствари (енгл. *internet of things*), интернет играчака (енгл. *internet of toys*), социјални роботи (енгл. *social robots*), виртуелна и проширена реалност (енгл. *virtual and augmented reality*), вештачка интелигенција (енгл. *artificial intelligence*), машинско учење (енгл. *machine learning*), само су неки од продуката дигиталног доба који стварају нове могућности за децу, али и нове изазове.

Деца улазе у дигитални свет без одговарајућих дигиталних вештина, што их чини подложнијим потенцијалним ризицима.

- На глобалном нивоу, велики проценат деце нема приступ интернету, поготову када је реч о неразвијенијим и земљама у развоју (UNICEF, 2017). Чак и када имају приступ, деца непоседују одговарајуће вештине коришћења дигиталне технологије (као ни одрасли који се о њима старају), па самим тим не користе бројне могућности које ова технологија пружа, нити су у стању да предупредe потенцијалне ризике у дигиталном окружењу.
- Поред бројних могућности, коришћење дигиталне технологије и интернета, поготову када је реч о деци, носи са собом и бројне ризике: прикупљање личних података, угрожавање приватности, злоупотреба деце у комерцијалне сврхе, изложеност штетним садржајима (порнографским, насилним, расистичким), лажним вестима, конзументској култури, итд.

Један од најважнијих задатака одраслих у дигиталном добу јесте стављање деце у центар дигиталне политике.

Упркос чињеници да деца чине приближно трећину укупног броја корисника интернета, на глобалном нивоу, у фокусу актуелне међународне и националне

дигиталне политике нису деца, већ одрасли (UNICEF, 2017). Ова чињеница отвара важно питање права деце у дигиталном добу. Дигитално доба намеће бројне изазове, али и позива на одговорност, не само родитеље/старатеље, васпитаче, образовне стручњаке, психологе, педагоге, педијатре - који су најдиректније укључени у подизање деце, већ и представнике ИТ индустрије (посебно оне који производе садржаје намењене деци), интернет провајдере, приватни сектор, државне органе, креаторе политика...

КОРИШЋЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ МРЕЖА И ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА ОД СТРАНЕ ДЕЦЕ:

Шта су друштвене мреже?

Сервис, платформа или веб-сајт на интернету који омогућава корисницима/ама да се умрежавају са особама које деле иста или слична интересовања, активности, порекло или везе у стварном животу.

Нпр. Facebook, Google+, My Space, Twitter, Ask.fm, Omegle, YouTube, Instagram, Flickr, Snapchat и др.

ПРЕДНОСТИ И РИЗИЦИ КОРИШЋЕЊА ДРУШТВЕНИХ МРЕЖА

Предности:

Проналажење и одржавање веза с пријатељима/цама	Проналажење информација
Рекламирање	Припадност различитим интересним групама
Размена фотографија, видео-снимака	?

ПРИМЕРИ РИЗИКА:

- Лака доступност профила, тј. „отворени“ профили чији садржај могу видети сви, без обзира на то да ли су онлајн пријатељи/це с власником/цом профила.
- „Гомилање“ пријатеља/ица, како оних које познајемо, тако и оних које не познајемо.
- Претерано „шеровање“ информација које могу довести у опасност власника/цу профила (праћење, уцењивање итд.).

- **Непримерени** коментари, видео-снимци, фотографије које друге особе остављају на нашим профилима или нам шаљу преко порука на друштвеним мрежама.
- **Крађа идентитета** остављањем поверљивих информација о личности на интернету/друштвеним мрежама.
- **Злоупотреба информација/фотографија** у циљу уцене, узнемиравања, ниподаштавања, застрашивања у виртуелном свету, од стране појединца/ке или групе.
- **Педофилија/лажно представљање.**

ДИГИТАЛНИ УРЕЂАЈИ

- Према резултатима већег броја истраживања, данашња деца почињу да користе дигиталне уређаје и интернет у све млађем узрасту. Већина до сада реализованих истраживања о коришћењу дигиталне технологије и интернета од стране деце и младих обухвата узраст од 9 до 17 година. У новијим истраживањима фокус се помера ка млађим узрастима (од 0 до 8 година), при чему се у узорак укључују родитељи (а не деца), који извештавају о дигиталним активностима и вештинама своје деце.
- Према извештајима родитеља који су учествовали у овом истраживању, мање од 10% деце узраста од 4 до 8 година не користи дигиталне уређаје.
- Таблет је најчешће коришћен дигитални уређај међу децом предшколског узраста, на глобалном нивоу.
- Најчешће активности деце на интернету јесу: гледање видео-клипова (нпр. You Tube), фотографија, слушање музике, фотографисање и снимање уз помоћ дигиталних уређаја, разговори и играње видео-игара (у предшколском узрасту око 50% деце, а у млађем школском узрасту преко 80% деце игра видео-игре).
- Време које деца проводе на интернету повећава се са узрастом.

ПРАВА ДЕТЕТА У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ

- Многи ризици којима су деца, као корисници интернета, потенцијално изложена могу довести до кршења права загарантованих Конвенцијом о правима детета.
- Права детета прописана Конвенцијом о правима детета, односе се и на дигитално окружење.
- Право детета да буде заштићено од свих облика насиља и дискриминације, у свим ситуацијама, односи се и на дигитални свет. Од

посебне је важности поштовати, заштитити и осигурати право детета на приватност и заштиту личних података.

- **Право деце на заштиту од ризика на интернету** - изложеност непримереним садржајима, комерцијална експлоатација, злоупотреба деце у сврхе рекламирања и маркетинга, сексуално искоришћавање, педофилија, трговина и друге врсте ризика - поставља се као императив дигиталног доба.
- Неретко чак и сами родитељи, којима је највише стало до добробити деце, својим понашањем, нпр. дељењем фотографија деце на интернету (тзв. шерентинг), несвесно излажу децу бројним ризицима, истовремено кршећи њихово право на приватност.

БРОЈНЕ СУ МОГУЋНОСТИ КОЈЕ ДИГИТАЛНА ТЕХНОЛОГИЈА ПРУЖА ДЕЦИ:

- Развој нових технологија условио је, осим проширења значења термина писменост, и појаву нових врста писмености, међу којима је и дигитална.
- **учење** (у формалном и неформалном контексту) и стицање различитих компетенција неопходних за успешно функционисање у дигиталном добу (дигитална, језичка, математичка и научна писменост; вештине решавања проблема, критичког мишљења, тимског рада; учење страних језика);
- **бесплатан приступ** и коришћење квалитетних образовних ресурса, програма, апликација, платформи различите намене; виртуелне посете музејима, библиотекама; проналажење занимљивих и корисних информација;
- **коришћење** тзв. „паметних“ уређаја и играчака;
- креирање различитих садржаја у дигиталном формату и размена са другима, објављивање на властитим дигиталним медијима;
- **рад на себи**, развијање талената, лично (уметничко) изражавање; комуникација и сарадња са вршњацима и одраслима који су физички удаљени, живе „на другом крају света“;
- **забава и игра** (виртуелна и проширена реалност); итд.

Дигитална технологија пружа деци бројне могућности, које могу да користе само уколико поседују одговарајуће дигиталне вештине.

Стога, одговорност одраслих - родитеља, васпитача, наставника, „произвођача“ интернет садржаја за децу, креатора интернет политика, доносиоца одлука јесте да осигурају деци адекватну заштиту и подршку да несметано уживају своја права у дигиталном свету. Један од главних задатака на том путу јесте пружање могућности деци да у оквиру формалног образовања, али и у неформалном контексту, стичу дигиталне вештине које ће им помоћи да безбедно и конструктивно користе дигиталне уређаје и интернет, али и више од тога: да свет у коме живе обликују на сигуран, критички и креативан начин.

Судећи према налазима досадашњих истраживања, деца у Србији недовољно користе позитивне аспекте дигиталне технологије, поседују слабо развијене дигиталне вештине и углавном су „примаоци“, а не „ствараоци“ дигиталних садржаја.

РИЗИЦИ У ДИГИТАЛНОМ СВЕТУ

Нажалост, у дигиталном свету деца могу да се суоче и са бројним ризицима (развојним, безбедносним, итд.), који су утолико озбиљнији, уколико у дечјем коришћењу дигиталне технологије не посредују дигитално компетентне одрасле особе

Бројне ризике са којима се сусрећу деца можемо груписати у три категорије, а односе се на:

1. **САДРЖАЈ** којем деца могу бити изложена током коришћења интернета, а који је непријатан, узнемирујући или застрашујући за дете;
2. **КОНТАКТЕ** са непознатим особама путем интернета које на различите начине могу да злоупотребе дете;
3. **ПОНАШАЊЕ** детета у дигиталном окружењу којим оно може да угрози, пре свега личну, али и безбедност чланова породице, као и других особа (нпр. вршњака).

Од када постоји човечанство постоји насиље па и вршњачко. Насиље се односи на оне поступке и понашање према другоме којима намерно желимо некога да понизимо, увредимо, постидимо, заплашимо или повредимо.

Обично се наводи неколико облика насилничког понашања и злостављања:

- **Вербално** - називање погрдним именима, ругање, омаловажавање...
- **Физичко** - ударање, гурање, отимање и уништавање ствари...
- **Социјално** - оговарање, избегавање, игнорисање, ширење лажи и гласина...
- **Психолошко** - претећи погледи, гримасе, исмевање, ухођење, уцењивање...
- **Сексуално** - разни нивои физичког контакта (миловање, додиривање, загрљаји, присиљавање на сексуални однос...) који за једну од страна нису пожељни или за узраст нису адекватни.
- **Електронско насиље** - претеће поруке, вређање, ширење гласина, уцене које једна особа или више њих упућује другоме користећи високу технологију (мобилни, интернет), лажно представљање и манипулисање особама.

ШТА ЈЕ ДИГИТАЛНО-ЕЛЕКТРОНСКО НАСИЉЕ?

Дигитално насиље (енг. *cyberbullying*) је коришћење дигиталне технологије (интернета и мобилних телефона) с циљем да се друга особа узнемири, повреди, понизи и да јој се нанесе штета.

- Дигитално насиље неодвојиво је од класичног насиља. Иако се дешава у „виртуелном“ окружењу, дигитално насиље често има узроке и/или последице у реалном окружењу!

Данас се дигитално насиље најчешће врши путем:

- ✓ Злоупотребом дигиталних оруђа, социјалних мрежа и платформи за дељење видео садржаја (нпр. Facebook, Google+, My Space, Twitter, Ask.fm, Omegle, YouTube, Instagram, Flickr, Snapchat и др.);
- ✓ СМС порука и телефонских позива;
- ✓ имејлова;
- ✓ инстант порука (IMs - instant messages) и текстуалних порука (нпр. WhatsApp, Skype, Viber и др.);
- ✓ сликовних порука и видео материјала;
- ✓ причаоница или „соба за четовање“ (енг. chat rooms);

блогова, форума; онлајн видео-игара.

Нивои дигиталног насиља и реаговања

- 1 ниво : Узнемиравајуће позивање, слање узнемиравајућих порука (СМС, ММС)./

- 2 ниво: Оглашавање, снимање и слање видео-снимака, злоупотреба блогова, форума и разговора на чету, снимање појединаца/ки против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и фотографија.
- 3 ниво: Снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и фотографија, дечија порнографија.

Дакле интернет поред бројних предности носи са собом и много опасности од злоупотребе:

- Педофилија
- Онлајн завођење
- Приступ порнографији
- Злоупотреба личних података и фотографија
- Опасност од секти
- Вршњачко насиље(cyberbullying)

СУБЕРБУЛЛИНГ

Вршњачко дигитално насиље се појављује са појавом интернета и развојем друштвених мрежа. Најчешће је присутно код младих између 10 и 19 година, са тенденцијом спуштања доње границе! Истраживања кажу да 95% насиља на интернету спада у ВРШЊАЧКО НАСИЉЕ(cyberbullying)

Дешава се када малолетно лице:

Шаље узнемирујуће поруке мобилним телефоном ,имејлом,или на чету,

Украде или поромени лозинку

Објави приватне податке или неистине на чету,блогу или интернет странице,

Шаље узнемиравауће слике путем е-мејла,или ММС порука на мобилним телефоном

Поставља интернет анкете о жртви

Шаље вирусе на е-мајл или мобилни телефон

Шаље порнографију или нежељену пошту е-мејл,или на телефон

Лажно се представља као друга особа или као дете

КАКО ПРЕДУПРЕДИТИ РИЗИКЕ У ДИГИТАЛНОМ СВЕТУ

- Мере предострожности ЗА УЧЕНИКЕ
- Наша безбедност на интернету зависи и од наших пријатеља/ица, стога је значајно да их бирамо пажљиво.
- Као што у реалном свету не бисмо са било ким били/е пријатељи/це, тако ни у онлајн свету нема потребе да свима дозволимо приступ нашим профилима/информацијама.
- Пажљиво бирајте материјал који постављате на свој профил, јер једном објављен садржај тешко се уклања са интернета, а и уколико се уклони са интернета може остати у поседу других.
- Не откривајте своју лозинку, чак ни својим најбољим пријатељима/цама или партнерима/кама.
- Не откривајте информације о себи (адресу, број телефона...) непознатим особама.
- Никада не можемо бити сигурни/е ко је с друге стране мреже и с ким разговарамо. Зато не прихватајте позиве за сусрет са особама које сте упознали/е преко интернета. Неки људи то умеју и да злоупотребе.

Препоруке за РОДИТЕЉЕ

- Проводите време са децом, у заједничким активностима на дигиталним уређајима/интернету.
- Континуирано радите на унапређивању властитих, као и дигиталних вештина свог детета.
- Креирајте разумна правила и временска ограничења по питању коришћења дигиталних уређаја. Придржавајте их се доследно!
- Упознајте се са потенцијалним ризицима на интернету. Упознајте своје дете шта је добро а шта лоше у вези са интернетом (разумеће ако му објасните на прикладан начин).
- Постарајте се да дете не дели било какве личне податке путем интернета. Не делите ни ви његове личне податке у јавном простору!
- Поштујте узрасна ограничења за коришћење платформи и сервиса на интернету.
- Бирајте за дете узрасно примерене дигиталне садржаје, апликације, видео игре (нпр. претраживаче за децу).
- Будите осетљиви на промене у понашању свог детета које би могле указивати на то да је изложено неком од ризика на интернету.
- Изградите однос узајамног поверења са дететом, охрабрите га да вам се обрати увек када га нешто на интернету уплаши, узнемири или забрине...
- Користите родитељску контролу, подешавања приватности и друге мере техничке заштите детета током коришћења интернета

Драги ученици:

Колико год нам се неко не свиђа, немамо право да га вређамо, понижавамо, подцењујемо, одбацујемо

Браните своја права, али никако не угрожавајте туђа!

Не дозволите да вас осећања преплаве и угрозе однос са вршњацима.

Будите свесни својих осећања, али обраћајте пажњу и на туђа

Не морамо волети свакога, не морамо са свима бити пријатељи, али требамо поштовати и уважавати и оне који нам се не свиђају!

Ваш педагог Наташа ☺